

A.V.Tsyhanash. The role of academic mobility in the professional development of future specialists. This article envisages the concept of future specialist's «academic mobility» from the perspective of modern professional psychological and pedagogical innovation in higher school, its formation and development, which primarily is possible due to the active personal position of the individual in the education process, his desire to own professionally meaningful information, process information space and gain a professional qualification. As well as the essence of «academic mobility», that is the modern trend of education in post-Soviet space, which creates conditions for the development of academic mobility within continuing higher vocational education with the following requirements proposed in the process of professional training: mobility of professional educational programs, continuity and generalized knowledge, efficiency and flexibility of future specialists. The value of academic mobility becomes important in view of the fact that it outlines current trends continuing education, training and formation of future professionals. Academic mobility is on the one hand, the result of the system of continuing education and, on the other hand, makes the central organizing influence on all stages of formation and functioning of the system of continuing education. The formation and development of academic mobility of students provided personal creative transformation of education and vocational and educational reality.

Key words: academic mobility, identity, mobility features, synergetics processes of social and professional mobility, individual psychological factors, components of academic mobility, route of developing orientation.

Отримано: 11.09.2013 р.

УДК 37.015.4:371.134:371.123

О.І.Чепішко

Психологічні умови розвитку професійної свідомості майбутніх учителів

Чепішко О.І. Психологічні умови розвитку професійної свідомості майбутніх учителів. Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню психологічних умов розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів. Показано сучасний стан дослідження проблеми розвитку професійної свідомості вчителя та перспективи її вирішення. Проведено теоретичний аналіз вказаних умов та особливостей їх становлення на

окремих етапах навчання у ВНЗ. До означених умов віднесено розвиненість пізнавальних та професійних мотивів у мотиваційному синдромі учіння; високий рівень готовності до професійного саморозвитку; наявність спрямованості вчителя на розвиток та результат; розвиненість в майбутнього вчителя цінностей універсалізму, доброти й безпеки.

Ключові слова: професійна свідомість, професійна свідомість вчителя, психологічні умови розвитку професійної свідомості, навчальна діяльність, мотивація навчальної діяльності, готовність до професійного саморозвитку, професійна спрямованість, особистісні цінності.

Чепишко А.И. Психологические условия развития профессионального сознания будущих учителей. Стаття посвящена теоретическому обоснованию психологических условий развития профессионального сознания будущих учителей. Показано современное состояние исследования проблемы развития профессионального сознания учителя и перспективы ее решения. Проведён теоретический анализ указанных условий и особенностей их становления на отдельных этапах учебы в ВУЗЕ. К отмеченным условиям отнесено следующее: развитость познавательных и профессиональных мотивов в мотивационном синдроме учения; высокий уровень готовности к профессиональному саморазвитию; наличие направленности личности учителя на развитие и результат; развитость у будущего учителя ценностей универсализма, доброты и безопасности.

Ключевые слова: профессиональное сознание, профессиональное сознание учителя, психологические условия развития профессионального сознания, учебная деятельность, мотивация учебной деятельности, готовность к профессиональному саморазвитию, профессиональная направленность, личностные ценности.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сучасної соціокультурної та економічної ситуації в Україні суспільство відчуває потребу в учителіві-професіоналі, який здатен будувати професійну діяльність відповідно до цінностей розвитку особистості. Виникає необхідність виходу за межі технологічного розуміння професійної діяльності до сфери психології свідомості, а саме – до дослідження професійної свідомості цілісного суб'єкта-професіонала. Вивчення професійної свідомості вчителів загалом та етапів їхньої підготовки у ВНЗ належить до ґрунтовно заявлених (Г.В. Акопов; Н.І. Гусякова; Є.І. Ісаєв, С.Г. Косарецький, В.І. Слободчиков; І.Я. Лернер; Є.І. Рогов; Л.В. Римар; Д.В. Ронзін; О.С. Цокур; Ю.М. Швалб), але недостатньо реалізованих напрямів дослідження, в той час як професія вчителя є визначальною у системі освіти та суспільному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Окремі аспекти професійної свідомості педагогів-професіоналів та майбутніх вчителів відображено у дослідженнях українських, російських та зарубіжних психологів й педагогів. Так, вченими вивчалось професійно-педагогічне мислення (В.П. Андронов; О.С. Анісімов; Т.П. Дяк; М.М. Кашапов; Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобкська; О.А. Орлов); професійно-педагогічна рефлексія (І.Г. Безсонова; А.К. Маркова, О.Г. Мирошник; Т.А. Морозова; В.С. Умнов); професійна самооцінка вчителя (О.М. Анісімова; В.Н. Козієв; М.О. Ларіонова; О.В. Мамон; Н.Є. Шафажинська; М.Н. Швецова); професійна самосвідомість вчителя (І.В. Вачков; В.Г. Калашников; М.І. Кряхтунов; А.К. Маркова; Л.М. Мітіна); професійна ідентичність вчителя (Н.В. Антонова; О.В. Кочкурова; О.В. Куліш; N. Voreham, P. Gray; G. Cattley; J. Sachs; M. Zembylas); психологічні умови розвитку (С.Г. Косарецький) та механізми становлення (Н.І. Гусякова) професійної свідомості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Незважаючи на представленість означеного широкого спектра досліджень, у психолого-педагогічних працях майже не приділяється увага вивченню психологічних умов, що сприяють розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів на певних етапах підготовки у вищому навчальному закладі. Визначення та дослідження зазначених умов створить теоретичні підстави для розробки практико-орієнтованих заходів цілеспрямованого розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів у системі вищої освіти.

Метою статті є визначення та обґрунтування психологічних умов розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на важливу роль професійної свідомості у реальному відображенні суті процесу професійного становлення й розвитку фахівця, дослідження цієї категорії почалися відносно недавно, але набувають дедалі більшої актуальності. Поняття професійної свідомості охоплює всі прояви свідомості особистості, які пов'язані з її професійною діяльністю, місцем і значенням цієї професії в професійній структурі суспільства; ставленням особистості до професії, її представників і до себе як до професіонала; професійними ідеалами; рівнем професійних знань і умінь; вираженістю професійних здібностей; професійними перспективами і досягненнями, переживаннями успіхів і невдач у професійній діяльності [1, с.61]. Сформована професійна свідомість є необхідною

умовою успішної професійної діяльності вчителя, адже в професії педагога його особистість є одним з основних знарядь праці.

Професійна свідомість починає формуватися в процесі усвідомлення професійного шляху й розвивається протягом усіх етапів професійного життя особистості, але особливу роль у процесі становлення та розвитку професійної свідомості відіграє етап професійної підготовки у ВНЗ. Ґрунтуючись на методологічній позиції зв'язку свідомості й діяльності, можна констатувати, що свідомість не тільки проявляється, але й розвивається у діяльності, тому вплив професійної підготовки як виду навчальної діяльності на розвиток індивідуальної свідомості є безперечним. Зважаючи на це, визначення та обґрунтування психологічних умов, які можуть зумовлювати розвиток професійної свідомості майбутніх вчителів, доцільно розпочати з огляду певних характеристик навчальної діяльності студентів.

Попередній аналіз літератури [3; 15] свідчить про те, що становлення та розвиток компонентів професійної свідомості відбувається при здійсненні певних видів навчальної діяльності на певних етапах навчання.

Ґрунтуючись на концептуальних положеннях Н.Ф. Шевченко [16], зміст професійної свідомості ми розглядаємо у рамках єдності трьох компонентів: чуттєвої тканини, що виражається в особливостях професійного сприйняття; значень, представлених педагогічними поняттями й категоріями; смислів, що виражаються мотивами, цінностями, інтересами та цілями діяльності вчителя.

Розглянемо процес становлення та розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів на певних етапах навчання.

На першому етапі, основним видом діяльності якого є академічний, відбувається становлення когнітивної компетентності студентів. На цьому етапі майбутні вчителі засвоюють основні поняття та категорії педагогіки, вчаться ними оперувати. В основі процесу поповнення лексичного запасу за рахунок формування тематичного тезауруса лежить розуміння того матеріалу, який опановують студенти. Отже, результати розвитку професійної свідомості на вказаному етапі представлені в значеннях, що засвоюються студентами під час виконання навчальних завдань, вирішення задач і ситуацій.

На другому етапі, основним видом діяльності якого є квазі-професійний, відбувається оволодіння майбутніми вчителями вміннями та техніками, необхідними в професійній діяльності. Навчання починає виходити за рамки значень, адже студент

співвідносить почерпнуту з навчальних текстів інформацію з професійними ситуаціями, використовує її для здійснення власних практичних дій та вчинків. Отже, інформація набуває особистісного смислу, перетворюється з інформації на знання, що адекватно відображує професійну реальність.

На третьому етапі, основним видом діяльності якого є навчально-професійний, студенти наближаються до обраної професії: проходять виробничу практику, здійснюють наукові дослідження. У цей період навчальний процес сприймається з позиції подальшого професійного майбутнього, а засвоєні на попередньому етапі алгоритми стають адаптивними до певної реальної педагогічної ситуації. На цьому етапі особистісні смисли трансформуються у соціальні цінності – систему відповідальних ставлень до природи, праці, суспільства, іншої людини та до самого себе. Результати розвитку професійної свідомості на другому та третьому етапах представлені в смислах, що виражаються мотивами, інтересами, цілями та цінностями професійної діяльності вчителя.

Перейдемо до обґрунтування психологічних умов розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів, концентруючи аналіз довкола тих компонентів навчальної діяльності, які представлені у змісті значень та смислів – ядерних утворень свідомості фахівця.

Почнемо з мотивів навчальної діяльності, розглядаючи які слід звернутися до гіпотетичного конструкта «мотиваційний синдром» для позначення сукупності мотивів, що співвідносяться з потребою студента в знаннях, вміннях та навичках у рамках важливої для нього сфери професійної діяльності [12]. Одними з форм проявлення мотиваційного синдрому виступають пізнавальні та професійні мотиви, які релевантні діяльності учіння та практичній діяльності, відповідно. У процесі переходу від одного етапу навчання до іншого відбувається послідовна взаємообумовлена зміна виразності та ієрархічного статусу пізнавальних та професійних мотивів в мотиваційному синдромі учіння.

Так, на першому етапі навчання, при здійсненні академічної діяльності, провідним виступає пізнавальний мотив. З переходом до другого етапу, коли навчальна діяльність, залишаючись навчальною за формою, стає професійною за змістом, більшої виразності набуває професійний мотив. Предмет академічної діяльності – навчальна інформація – проектується на зміст квазі-професійної діяльності та отримує новий статус засобу практичної роботи з цим змістом. Тобто, трапляється перенос предмета

пізнання як основної цілі та мотиву навчальної діяльності студента на предмет змодельованої професійної діяльності. Разом із зміною предметів трапляється й трансформація пізнавальних та професійних мотивів в пізнавальному та професійному мотиваційних синдромах [3; 4].

Отже, певний рівень сформованості пізнавальних та професійних мотивів у мотиваційному синдромі учіння обумовлює подальший розвиток професійної діяльності, а отже й професійної свідомості. Зазначене дає підстави визначити сформованість пізнавальних та професійних мотивів психологічними умовами розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів.

Становлення професіонала можливе лише в результаті єдності особистісного та професійного розвитку на основі принципу саморозвитку. Аналіз наукових концепцій (О.А. Власової; Ж.Г. Гараніної; Н.В. Калініної; Л.М. Мітіної) дозволяє визначити професійний саморозвиток вчителя як процес цілеспрямованої безперервної діяльності фахівця з росту, становлення, інтеграції та реалізації в педагогічній праці професійно значущих особистісних якостей, професійних знань та умінь, активного перетворення власного внутрішнього світу. Професійний саморозвиток вчителя здійснюється завдяки професійного самопізнання, засобами якого виступають аналіз власної діяльності, спілкування та особистості; порівняння себе з деякою нормативною моделлю педагога; оцінка особистості та діяльності іншими людьми; систематичне підвищення кваліфікації та самоосвіта [9]. Результат самопізнання складає система знань про себе (в системі педагогічної діяльності, спілкування та особистісного розвитку), індуковану в професійний Я-образ [10], який охоплює когнітивну сферу професійної свідомості. З цієї причини професійний саморозвиток може вважатися важливою складовою професійної свідомості вчителя. Саме готовність студентів до професійного саморозвитку визнається багатьма вітчизняними та російськими дослідниками (О.А. Власова [5]; С.М. Некрасова [11]; С.О. Румянцев [13]; та ін.) однією з цілей навчальної діяльності у ВНЗ. На основі аналізу теоретичних положень щодо розуміння готовності до професійного саморозвитку, її можна визначити як інтегративну якість особистості майбутнього вчителя, що формується на всіх етапах навчання та характеризується наявністю критичного та вимогливого ставлення до результатів власної навчальної діяльності, розумінням власних педагогічних можливостей, здатністю до професійного самопізнання. Високий рівень готовності до професійного саморозвитку ми визна-

чаємо психологічною умовою розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів.

Розвиток професійної свідомості не має самостійного шляху розвитку, окремого від розвитку особистості, а включається у процес розвитку особистості майбутнього вчителя – суб'єкта навчальної діяльності – у якості конституюючої ознаки. Тому, визначаючи умови розвитку професійної свідомості майбутнього вчителя, необхідно звернутися до аналізу його особистісної сфери.

Спрямованість на професійну діяльність – одне з центральних новоутворень особистості студента, – розвивається, з одного боку, в процесі здійснення навчальної діяльності та в результаті багатовимірного соціально-морального, професійного, особистісного самовизначення, а з іншого боку, якраз обумовлює діяльність, самовизначення та саморозвиток (Н.В. Володіна, І.В. Дубінець; Н.В. Кузьміна; Л.М. Разинкова; І.В. Фастовець; С.В. Яремчук).

Професійна спрямованість вчителя, будучи різновидом професійної спрямованості, відрізняється від інших її видів особливим об'єктно-предметним змістом. Спираючись на теоретичні положення Л.М. Мітіної [10], спрямованість особистості вчителя можна визначити як професійно значущу якість, що займає центральне місце в структурі особистості вчителя та обумовлює її індивідуальну й типову своєрідність. Структура спрямованості особистості вчителя вибудовується на підставі положень Н.О. Амінова [2], Ю.О. Корелякова [7], Л.М. Мітіної та включає наступні компоненти: спрямованість на дитину (розвиток, спілкування, взаємодію), пов'язану з турботою, інтересом, любов'ю, сприянням розвитку її особистості та максимальною самоактуалізацією її індивідуальності; спрямованість на предметний бік професії вчителя (на задачу, зміст навчального предмета та результат); спрямованість на себе. Означені фактори проявляються в поведінці та вчинках, життєво важливих переживаннях, у світогляді, у суб'єктивному ставленні до різних сторін дійсності.

З огляду на зазначене можна сказати, що пік розвитку спрямованості вчителя припадає на ті етапи навчання, коли студентом здійснюється квазіпрофесійна та навчально-професійна діяльність, коли в студента формується власне ставлення до цілей та завдань освіти й професійної діяльності, усвідомлюються мотивація та потреба в отриманні педагогічної професії й подальшій педагогічній діяльності. Професійну спрямованість особистості майбутнього вчителя можна охарактеризувати як системне

особистісне утворення, що забезпечує цілеспрямовано організоване професійне становлення, а таким чином і розвиток професійної свідомості. Це дає підстави визначити наявність спрямованості вчителя на розвиток та результат психологічною умовою розвитку його професійної свідомості.

В процесі навчальної діяльності у ВНЗ формуються ціннісно-сміслові характеристики особистості, що визнається важливою умовою самореалізації особистості у якості суб'єкта професійної діяльності. Професійні цінності вчителя – складова професійної свідомості – зазвичай визначаються як норми, що регламентують педагогічну діяльність та виступають як пізнавальна система, яка служить сполучною ланкою між суспільним світоглядом в області освіти та діяльністю вчителя. Опанування педагогічних цінностей (соціальних, групових, особистісних) здійснюється в процесі педагогічної діяльності, де відбувається їх суб'єктивація, рівень якої є показником особистісно-професійного розвитку вчителя (І.Ф. Ісаєв; Н.М. Нікітіна; В.О. Слассьонін).

Слід зазначити, що суб'єктивне сприйняття та привласнення педагогічних цінностей визначаються саме особистісними цінностями майбутнього вчителя. Осмислення педагогічних цінностей реалізується головним чином на тих етапах навчання, коли майбутні вчителі занурюються у професійне середовище під час проходження навчальних і виробничих педагогічних практик, та, змінюючись від курсу до курсу й до кінця навчання у ВНЗ, наближаються до показників професійно-ціннісних орієнтацій професіоналів [8]. Ґрунтуючись на концепції цінностей Ш. Шварца, значимими для професії вчителя можна вважати такі цінності, як універсалізм (розуміння, терпимість та захист благополуччя людей); доброта (збереження та підвищення благополуччя оточуючих: корисність, лояльність, чесність, відповідальність); безпека (безпека для інших людей і себе, гармонія, стабільність суспільства і взаємовідношень) [6].

Особистісні цінності виступають підставою для осмислення та оцінки людиною оточуючих її соціальних об'єктів та ситуацій, а отже, підставою для пізнання та конструювання цілісного образу світу (Г.М. Андреева; А.В. Сірий, М.С. Яницький; Ш. Шварц). Як смислові утворення особистісні цінності «зв'язують» когнітивну й мотиваційну сфери, інтегрують їх у єдину смислову сферу, надаючи особистості певну цілісність [14]. Виходячи з вищезазначеного, можна сказати, студенти – майбутні вчителі усвідомлюють обрану професію через призму цінностей; сприй-

няття та пізнання професійної дійсності не може бути позаціннісним, оскільки не може бути позасмисловим. Тому, ми визначаємо розвиненість таких типів цінностей, як універсалізм, доброта й безпека психологічною умовою розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів.

Отже, на основі теоретичного аналізу компонентів навчальної діяльності, що формуються на певних етапах навчання у ВНЗ та їхнього узгодження із структурою професійної свідомості, ми визначаємо комплекс взаємопов'язаних психологічних умов розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів. До вказаних умов ми відносимо розвиненість пізнавальних та професійних мотивів у мотиваційному синдромі учіння; високий рівень готовності до професійного саморозвитку; наявність спрямованості вчителя на розвиток та результат; розвиненість цінностей універсалізму, доброти й безпеки в майбутнього вчителя.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. В статті було визначено та обґрунтовано психологічні умови розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів. До зазначених умов належать: розвиненість пізнавальних та професійних мотивів; високий рівень готовності до професійного саморозвитку; наявність спрямованості на розвиток та результат; розвиненість цінностей універсалізму, доброти й безпеки.

Перспективними напрямками розвитку наукової проблематики вбачаються такі: експериментальне вивчення динаміки становлення професійної свідомості майбутніх вчителів у ВНЗ; емпіричне дослідження психологічних умов розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів; розробка та впровадження психолого-педагогічного супроводу розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів у період навчання у виші.

Список використаних джерел

1. Акопов Г.В. Проблема сознания в психологии. Отечественная платформа / Г.В. Акопов. – Самара : СНЦ РАН – СамИКП, 2002. – 206 с.
2. Аминов Н.А. Диагностика педагогических способностей / Н.А. Аминов. – М. : Институт практической психологии, Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. – 80 с.
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : Метод. пособие / А.А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.

4. Вербицкий А.А. Проблема трансформации мотивов в контекстном обучении / А.А. Вербицкий, Н.А. Бакшаева // Вопросы психологии. – 1997. – №3. – С. 12-22.
5. Власова Е.А. Профессиональное саморазвитие будущих социальных педагогов: монография / Е.А. Власова. – Балашов : Николаев, 2009. – 116 с.
6. Карандашев В.Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В.Н. Карандашев. – СПб. : Речь, 2004. – 72 с.
7. Кореляков Ю.А. Методика экспресс-диагностики педагогической направленности учителя (МЭДПНАУ) / Ю.А. Кореляков // Психологическая наука и образование. – 1997. – №2. – С. 75-81.
8. Магомедов П.Ш. Иерархия личностных ценностей и успешность деятельности учителя : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Пахрудін Шабанович Магомедов. – Махачкала, 2007. – 24 с.
9. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / В.Г. Маралов. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2004. – 256 с.
10. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя / Л.М. Митина. – М. : Флинта; Московский психолого-социальный институт, 1998. – 200 с.
11. Некрасова С.М. Готовність педагога до професійного саморозвитку: сутність, структура, проблеми дослідження / С.М.Некрасова // Збірник наукових праць. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Педагогіка. – 2010. – N 5. – С. 200-207.
12. Орлов Ю.М. Потребностно-мотивационные факторы эффективности учебной деятельности студентов вуза : дис. ... док. психол. наук :19.00.07 / Юрий Михайлович Орлов. – М., 1984. – 525 с.
13. Румянцев С.А. Формирование готовности студентов педагогического вуза к профессиональному саморазвитию: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Сергей Александрович Румянцев. – Тула, 2009. – 24 с.
14. Тихомандрицкая О.А. Особенности социально-психологического изучения ценностей как элементов когнитивной и мотивационно-потребностной сферы. (Методические аспекты) / О.А. Тихомандрицкая, Е.М. Дубовская // Мир психологи, 1999. – Т. 3. – С. 80-90.

15. Чепелева Н.В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика / Н.В. Чепелева // Актуальні проблеми психології. Наук. записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка. – К., 1999. – Вип. 19. – С. 271-278.
16. Шевченко Н.Ф. Професійна свідомість практичного психолога: структура та специфіка функціонування / Н.Ф. Шевченко // Психологія і суспільство. – 2009. – №4. – С. 167-180.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Akopov G.V. Problema soznanija v psihologii. Otechestvennaja platforma [Problem of consciousness in psychology]. Samara : SamIKP, 2002. – 206 p.
2. Aminov N.A. Diagnostika pedagogicheskikh sposobnostej [Diagnostics of pedagogical abilities]. Moscow : Institut prakticheskoi psihologii. – Voronezh : NPO «MODJeK», 1997. – 80 p.
3. Verbickij A.A. Aktivnoe obuchenie v vysshej shkole: kontekstnyj podhod : Metod. posobie [Active teaching in High Education: contextual approach]. – Moscow: Vysshaja shkola, 1991. – 207 p.
4. Verbickij A.A., N.A. Bakshaeva. Problema transformacii motivov v kontekstnom obuchenii [Problem of motives transformation in the contextual teaching]. Voprosy psihologii, 1997. – No3. – PP. 12-22.
5. Vlasova E.A. Professional'noe samorazvitie budushhih social'nyh pedagogov: monografija [Professional self-development of future social teachers: monograph]. Balashov : Nikolaev, 2009. – 116 p.
6. Karandashev V.N. Metodika Shvarca dlja izuchenija cennostej lichnosti: koncepcija i metodicheskoe rukovodstvo [Schwarz's method for studying personal values: concept systematic management]. – Saint-Petersburg: Rech', 2004. – 72 p.
7. Koreljakov Ju.A. Metodika jekspress-diagnostiki pedagogicheskoi napravlenosti uchitelja [Method of the rapid diagnosis of a teacher pedagogical direction] // Psihologicheskaja nauka i obrazovanie, 1997. – No2. – PP. 75-81.
8. Magomedov P.Sh. Ierarhija lichnostnyh cennostej i uspeshnost' dejatel'nosti uchitelja : avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 [Hierarchy of personal values and the success of the teacher activity]. – Mahachkala, 2007. – 24 p.
9. Maralov V.G. Osnovy samopoznanija i samorazvitija: Ucheb. posobie dlja stud. sred. ped. ucheb. Zavedenij [The bases of self-

- knowledge and self-development], 2 ed. Moscow : Akademija, 2004. – 256 p.
10. Mitina L.M. Psihologija professional'nogo razvitija uchitelja [Psychology of the teacher professional development]. – Moscow : Flinta; Moskovskij psihologo-social'nyj institut, 1998. – 200 p.
  11. Nekrasova S.M. Gotovnist' pedagoga do profesijnogo samorozvytku: sutnist', struktura, problemy doslidzhennja / Nekrasova S.M. // Zbirnyk naukovyh prac'. Naukovyj visnyk Melitopol's'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Bogdana Hmel'nyc'kogo. – Serija : Pedagogika. – 2010. – N 5. – S. 200-207.
  12. Orlov Ju.M. Potrebnostno-motivacionnye faktory jeffektivnosti uchebnoj dejatel'nosti studentov vuza : dis. ... dok. psihol. nauk : 19.00.07 [Necessity-and-motivational efficiency factors of the training activity of High Education students]. – Moscow, 1984. – 525 p.
  13. Rumjancev S.A. Formirovanie gotovnosti studentov pedagogicheskogo vuza k professional'nomu samorazvitiju: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 [Forming of High Education students readiness for the professional self-development]. Tula, 2009. – 24 p.
  14. Tihomandrickaja O.A. Osobennosti social'no-psihologicheskogo izuchenija cennostej kak jelementov kognitivnoj i motivacionno-potrebnostnoj sfery. (Metodicheskie aspekty) [Special features of social-and-psychological values study as elements of the cognitive and motivational-and- necessity sphere. Systematic aspects]. Mir psihologii, 1999. – Vol. 3. – PP. 80-90.
  15. Chepeljeva N.V. Formuvannja profesijnoi' kompetentnosti v procesi vuzivs'koi' pidgotovky psihologa-praktyka / N.V. Chepeljeva // Aktual'ni problemy psihologii'. Nauk. zapysky Instytutu psihologii' im. G.S. Kostjuka. – K., 1999. – Vyp. 19. – S. 271-278.
  16. Shevchenko N.F. Profesijna svidomist' praktychnogo psihologa: struktura ta specyfika funkcionuvannja / N.F. Shevchenko // Psihologija i suspil'stvo. – 2009. – №4. – S. 167-180.

O.I.Chepishko. Psychological conditions of future teachers' professional consciousness development. The article is devoted to theoretical substantiation of the psychological conditions of future teachers' professional consciousness development. The current state of the teacher's professional consciousness problem research and perspectives

for its solution are shown. A special role of the professional preparation in the process of professional consciousness forming and development is presented. A theoretical analysis of the noted conditions was carried out. The indicated conditions include the following: developing of cognitive and professional motives in the study motivational syndrome; a high level of readiness for the professional self-development; a presence of the professional orientation to the development and result; developing personal values of universalism, kindness and safety. Different stages of students' educational activity and special features of the indicated conditions development on the stages are examined. Three types of educational activity (academic, quasi-professional and professional) are shown. Perspectives in solution of the noted scientific problems concern the experimental study of the dynamics of future teachers' professional consciousness development; an empirical study of the psychological conditions of future teachers' professional consciousness development; inventing and approving the program of psychological and pedagogical support of future teachers' professional consciousness development.

Key words: professional consciousness, teacher's professional consciousness, educational activity, psychological conditions of professional consciousness development, motivation of educational activity, readiness for the professional self-development, professional orientation, personal values.

Отримано: 14.09.2013 р.

УДК 159.922

О.В.Шелестова

Науково-теоретичні підходи до вивчення проблеми впливу деприваційної травми на адаптаційні розлади військовослужбовців

О.В. Шелестова. Науково-теоретичні підходи до вивчення проблеми впливу деприваційної травми на адаптаційні розлади військовослужбовців. У статті формулюється проблематика й актуальність феномена деприваційної травми в психологічній науці та її вплив на розлади адаптації у військовослужбовців. Аналізуються й узагальнюються погляди зарубіжних та вітчизняних вчених щодо причинності виникнен-